

Данас, 7528-га круга Сунца, према најстаријем на Планети, а Винчанском и Србском календару, затвара се земаљски круг разиграног и плодног живота великог ствараоца, и отвара бескрајни пут бесмртне душе његове, што плови ка Вечности. Јер, велики не умиру, они се само селе из ове у вишу Стварност, у бољи свет, а за нас овдашње, свакако и – у легенду.

Познато је да је погружење у Суштину дато само благословенима.

„Савремене душе које доживе у Православљу истински сусрет са Христом, осећају Храм као сведочанство Неба... и даље: ... значај Храма у старини су градитељи не само умом схватали, већ живећи хришћански – изнутра разумевали, те су цркве које су изградиле, и споља и изнутра опомињале на пролазност живота на земљи и непролазност на Небу“; овако је говорио добри наш Епископ Павле, потоњи Патријарх Србски.

Овај цитат лако би могао да буде и епитафно положен над хумку Предрагову, јер је он сматрао да Храм и јесте молитвено изнедрење.

ПЕЂА ЖИЖДИТЕЉ

Још увек (нажалост) ненаписана књига намењена је величанственом делу господина, православног градитеља, жиждитеља како је он волео да каже, лепенца, неуклидовца, znalца другачије (небеске) математике, маргиналца, медијалца, слободног мислиоца, сјајног беседника, вештака бројних заната и уметности, драгог нам Предрага Пеђе Ристића, званог Исус.

Човек пред вама умео је благоразумно да прими дар у талентима, обилато изложен руком Господњом, али је и узвратио, умножавајући и делећи их, уздарјима – плодовима својих трудова. Суштину њихову, срж са сопствене трпезе љубави сојузио је у благословени мозаик, у дело ауторско *Колач* названо. Ту је сабрано благословено искуство градитеља – жиждитеља преко стотину ауторских православних храмова и још педесетак обновљених које су раније оскрнавили злотвори. Треба знати још и да је 14 храмова Пеђиних срушено за живота његова.

И, поново нас је подсетио о суштини Хлеба у Дому Спасову и научио да се компоновање Храма започиње од куполе

„у којој стољује Свдржител“.

Живот његов лако ћемо препознати као непрекидну борбу с нечастивима, било да су долазили од стране власти, неразумевања људи из струке, али и са многих других страна. И памтићемо његов херојски отпор и у свему победу над силама мрака, о чему говори његово дело величанствено. Јер треба знати да никада, нико и нигде није саградио 150 храмова од чега вам се, само при помисли – мора завртети у глави. У многима од њих данас се држи опело за тело ломно и трошно, које је многе недаће пребродило, и молитве за вечну душу његову, коју ангели вазносе ка вечној, ка Таворској Светлости Господњој, којој је, у суштини, читавог живота и тежио.

Свима који су окусили и причестили се велелепијем дела његовог да буде на знање и радост, Предрагу на част, на понос Роду, а све у славу Господу Богу нашем. А као што је и ред – онима што за овим човеком, градитељем, мислитељем и уметником долазе – дело његово да буде велика мета за проучавање, подражавање и подај Господе – за надгорњавање. Што никако и никоме лако, нити једноставно бити неће.

Уз радосну тугу што смо успели да те потакнемо на један од последњих иступа бескрајне ризнице знања твога, у туги што са србске сцене одлази највећи црквени градитељ, у радости што смо те сматрали пријатељем и надали се да смо и ми твоји, опраштамо се верујући да си већ обасут пажњом и заштитом ангелском, који су ти већ приуговорили трпезу достојну само највећих.

Путуј збогом, душо намучена, и која си обасјала светлошћу овај наш сироти и сиви свет.

Бог да прости нашег Предрага Пеђу и – вечнаја памјат. У векове!

Београд

8. гумника 7528. лета

Душан МИЛОВАНОВИЋ

Предраг Ристић (седи) и Душан Миловановић

Поштовани,

У пролеће, данас већ давне 1995. године затекао сам се послом у вашем лепом месту, Белој води дакле. Обрео сам се по задатку у „радионици“ Живана Миленковића, једног од тројице већ заиста ретких традиционалних клесара беловодског пешчара. Седи човек „у крст“, како се то овде говори, а у крилу му велика идеално округла плоча и он чука својим, лепо се види циганским алатима и гради фантастични, перфорисани „вез“ попут оних са Манасије, Љубостиње, Раванице, Велике Ремете, Лазарице, Каленића... само знатно мањи; мож' бит' – негде око једног метра у пречнику. По природи знатижељан, а не видим међу алатима оно што тражим, питам – *Како си извео овако савршен круг, којим алатом?* Каже – *Са шестар. Па где ти је шестар?* – питам даље. *Са' ћу ти покажем.* Устане, отресе прашину с крила, приђе старој шљиви, откиде ракљасу грану, заломи је с крајева па рече – *Еве ти шестар!*

Тако стижемо и до до једног од кључних термина који прати стваралаштво данашњег сладобитника господина Предрага Пеђе Ристића, са надимком Исус, добијеним још у млађаном добу. До шестарења дакле, које Пеђа сматра једним од основних подухвата при конструкцији објеката, почев од Куће Лепенског Вира па све до најсавременијих остварења његове богате уметничке праксе, које могу да се врши поменутом приручном направом, или савременим шестаром, а код великих објеката – и уз помоћ коца и конопца.

Тешко је започињати озбиљну причу о Предрагу Ристићу а не изложити се опасности да се у лавиринтима његових сваковрсних деловања и промишљања сасвим не погуби. Јер толико је разгранато и вишеслојно стабло кортекса његовог деловања, и количина разнородних информација, с којима се успут сусрећете што може да наведе чак и на странпутицу, често упечатљиву али и опасну по општи увид у разбарушену личност и фасцинантно дело.

Као младог историчара уметности заинтригирале су ме две чињенице о њему; прво, када га је почетком 70-тих Нивес Кавурић Куртовић у загребачком часопису *Старт*, у ванредном тексту о Маргиналној архитектури означила као једног од најупечатљивијих аутора, односно стваралаца који делају на самој ивици жилета у тадашњем сасвим прагматично постављеном свету. Текст у *Старту* само је био резиме обимне студије, а Пеђина кућица на дрвету Аде Међице била је једно од ремек дела и украс тога писанија.

Други озбиљан сусрет с овим аутором догодио се готово у исто време, када је изврсни часопис *Градац* посветио једну свеску, по први пут после Другог рата, у којој су изнети судови о вредностима, значају, постулатима... заувек дате, велике и неугасиме Православне уметности. Поред текстова тада још младих владика Амфилохија, Атанасија и Артемија, доминирао је текст господина Ристића *Логос у Дому хлеба*, оригинално дело настало промишљањем о разлозима канонског утемељења Православног храма. Часопис је изазвао буру у редовима тадашњих „интелектуалаца“, а особито је осветлио овај текст, конципован на начин како су то морали да чине стари протомајстори и жиждитељи, у делима погубљеним или склоњеним, негде на маргине „новог времена и друштва“. За основу читаве расправе господин Ристић је узео величанствену фреску из Студенице,

Спаситеља на Крсту,

једно од најупечатљивих дела Српске средњовековне односно Византијске уметности.

Он је вертикалну представу Распетог Христа „преименовао“, односно поставио у хоризантални положај, слично како се представља на *Плаштаници*, а око њега исцртао тлоцрт православне богомоље са уписаним Крстом. И све је постало јасно. Христова глава логично се нашла у наосу, испод централне куполе, горњи део тела такође, руке у певницама, доњи део тела у припрати, а ноге у егсонартексу.

Овакав, за то време сасвим необичан текст, дело озбиљног мисаоног процеса, мора да је судбински обојио даље, вишедеценијско деловање великог, мисленог градитеља. На сцену су тако, први пут у нашем времену, ступили и догматика и математика, који једно без другог, како сам аутор тврди – не могу; јер, без првог – учинио би се грех према богомољи, а без математике – она би се и физички урушила. Дакле, и живо богословље и Еуклидова геометрија, сугубо свезани једно с другим, а никако опоненти, како се до тада сматрало. Ауторска промишљања из тога времена – дала су касније стотину ауторских решења за нове храмове, реконструкције и обнове, држећи се старих, ко зна како докучених знања и преводећи их у ововремени свет тако да блистају и говоре „дванаест језика“.

При свему, не сме се губити из вида сваке хвале вредно образовање Пеђино, нити Сењачко одрастање, архитектонски педигре,

младачке авантуре на Ади и обалама великих река као и органска повезаност *Медиалом*, Леонидом Шејком, Ољом Ивањицки, Фрањом Ликаром, Сенишом Вуковиће, Јоцом Андрејићем, Илијом Савићем, Дадом Ђурићем, Величковићем...

И кроз све, никако без муке, пролазио је и растао врли наш данашњи центар интересовања, човек, господин и аутор према коме ће се будући одређивати на иделној лествици вредности овога, али и сваког другог времена. Данас бисмо његово упадање у невоље и вешто вађење из њих на неочекиване начине једноставно назвали – производом хиперактивног темперамента. У оно време за тако шта није било разумевања, лако се могло остати и без главе; ново време и нова власт разумели су и подржавали само предане, одане и послушне. Онима који су точили уз ветар ту није било места. Особито таквима што нису сасвим раскрстили с „мрачном прошлости“ посебно с Религијом. Његова бриљантна и у великој мери мистична одбрана дипломског рада на Архитектонском факултету и данас се спомиње и међу прврженицима, али и опонентима који и даље сматрају да „цркви не сме бити место у једној тако угледној кући“. При свему, и тада као и много пута касније – снага Духа надвладала је силу сирове материје. Судбинско одређење будућег живота и осебујне каријере свакако је пројектовала и тема тог дипломског рада *Пројекат дворане* (читај Саборног храма), с ауторским решењем аустике простора, а на основу до тада још недовољно познате Терије скупова. Последице су, међутим биле пресудне; није му потом дозвољена професура нити да брани докторат у Београду, већ је морао то да учини на Техничком Универзитету *Ерц херцог Јохан* у Грацу и тамо добије академску титулу доктора техничких наука са највишом оценом и похвалама ментора, проф. др Сократеса Димитрију-а и чланова Комисије, што се догодило 1980. године.

Интерес за Лепенски Вир, најстарију цивилизацију белог човека, Европе и света Пеђа је показао од самог откривања овог, колико значајног, толико и недовољно проученог и презентованог чуда. Памтимо његово оновремено скакање у Вир, да би доказао да се ни воде ни промаје Србин не треба плашити, и показао зашто су преци одабрали баш ово место да се ту населе и ту бораве удобно и веома дуго. Па управо зато што су „укључивали мозак“ и закључили да је то најпогодније место на коме се

може ловити уз помоћ природне машине – самог Ви́ра, при чему се не мора трошити готово никаква енергија, јер ће вода риболовца у чамцу увек вратити, после великог круга Дунавом на почетну локацију, дакле пред сам праг дома, и то с великим уловом. Наравно, ово је могло бити само дело Творца, што је (све заједно) изазвало и озбиљну расправу с професором Драгославом Срејовићем а особито поводом разматрања разлога за необичну конструкцију Лепенске куће, којој нигде на планети није било ни приближне асоцијације. Пеђа је кренуо од онога шта је затекао на терену. Укључио је шестарење и од на необични начин сахрањеног Лепенца у положају који у извесној мери подсећа на медитативни положај индијских гуруа у „лотос пози“, односно прекрштених ногу.

Тако је настала и тема докторске тезе „Реконструкција праисторијске архитектуре Лепенског Ви́ра“, а вишедеценијско промишљање о архитектури и реконструкцији овог на сваки начин необичног станишта, све уз помоћ математике, астрономских параметара, шестарења, здраве логике и нама неухватљиве Пеђине прекогниције и антиципације, уз многе презентације, изложбе, предавања, ТВ и филмске документарне филмове... одредила је један од правца на вишетрачном колосеку његовог живота и на крају су довели до капиталног дела *Религија Лепенског Ви́ра*, публикованог пре неколико година.

Његова мисао: „**Нама је остао само још један простор који је најжалост већ угрожен, али у чијем пространству можемо да врдамо, а то је духовни простор. Можемо да га бранимо полугама демократских достигнућа ‘слободног’ света – личним тврдим унутрашњим правом на слободно мишљење**“, (узет из интервјуа *Печату*, Мири Радонић) могао би да се сматра и својеврсним Вјерују најплоднијег српског архитекте православних храмова.

Вечити „сам свој мајстор“, слободни уметник препознат је прво са стране, позван је за гостујућег професора на универзитетима у Грацу и Бечу, а тек у последњој деценији 20. века и у Приштину и на Факултет за конзервацију СПЦ у Београду. У међувремену, овај стваралац постигао је оно што ће тек нека будућност да пажљиво побележи и разложно да вреднује. У неко доба, тамо негде око 1995. кудио сам га с разлогом, јер је мало пажње посвећивао документацији о сопственом стваралаштву. Спочитавао сам му да ће га проклињати моје будуће колеге док буду лутали по замршеним

ходницима његовог стваралаштва, и тешко из тих компликованих лавирината буду систематизовали грађу и налазили излаз. Предлагао сам му тада да нађе неко приљезно чело које ће упорно да прекопа сав претходни рад, сакупи и прибележи све што је остало за, већ тада сигуран сам био – највећим српским црквеним градитељем, протомајстором, жиждитељем... како је већ коме драго. Тада сам једва некако успео да од њега добијем пет радова, што рђавих фотографија, што крокија да бих га представио на великој изложби Српске Православне савремене уметности. Многи су се задржавали пред његовим паноом и коментарисали радове, а ја само климао главом и замишљао да једнога дана, на озбиљан начин представим дело великог стваралоца. За такву прилику, поред новца био би неопходан и огроман галеријски простор какав у вароши београдској постоји само на Београдском сајму и то у Хали 2, која би, сигуран сам, лако могла да се испуни делима великог архитекте и мислиоца. Стање се у међувремену поправило јер је бригу о документацији оца преузео његов син и колега Срђан, мада је тај посао, према увиду у електронске апликације – тек негде, могло би се рећи – на половини неопходног пута.

Све поменуто и много онога што нисмо обухватили свакако је понукало Преосвећеног Епископа Будимског и космитора Академије СПЦ за конзервацију Данила Крстића да га позове и повери му Катедру за историју и теорију Православног градитељства, негде на размеђи два миленијума.

Несагледива су сва његова интересовања, а мени и данас звони Пеђино разлагање, с једних од наших седења у кафани *Код црвеног певца*, о старим правилима градње православног храма из нуле, односно на ледини. Тада сам уочио да његови ко зна којим путем пробуђени прототипови – архетипови чине основу свеколиког промишљања и последично – стваралаштва великог уметника. При свему, благослов Творца је незаобилазан и у Пеђином случају. Благи је нештедимице на њега излио читаву прегршт талената, а овај је захвално на то узвратио готово непрегледним обимом и квалитетом дела својих.

Дела Пеђина су разасута по Србији, Србским земљама и широм планете, готово свуда где живе Срби. Помислите само да се сваке недеље, сваког празника, а у манастирским здањима и свакога дана – врше службе Божје, и какво се то литургијско сагласје и велелепије изводи у његовим здањима, каква то неописива благодет и хармонија из њих хрле ка Небу.

Стога сматрам, да ова награда одлази у праве руке, а да су га многе, које је свакако заслужио неправедно мимоишле. Међутим, сигуран сам да је срце Пеђино сасвим мирно, јер свестан је да је опослио оно што му је на срцу било, а да се о правој награди стара само Онај који све зна, види и све може.

У овој прилици а ради рационалисања простора зауставићу се тек на неколицини дела господина Ристића и само дотаћи велепије његових храмова:

На Васкрсењу Господњем, у Подгорици 2013, Саборном храму и здању какво заиста заслужеје једна србска престоница;

На Вознесењу Господњем на Убу, делу идеалне акустике, ради које је академик Димитрије Стефановић плакао од одушевљења;

На храму Светог краља Јована Владимира у Бару, (2015), белом, величанственом здању, месту будућих окупљање свих којима је Христос заиста *Хлеб насущни*;

И на Цркву Гроба Христовог, у Пребиловцима, из 2015, спомен храму који дубоко смисленим и разуђеним масама асоцира свеколико страдалништво васцелог Србства.

Осврнимо се, на тренутак и на послове који још чекају: На реконструкцију старог и до темеља разореног манастира Муштушта у Метохији; реконструкцију Светих Арханђела код Призрена, највећег манастира Србства, за чију Саборну цркву аутор тврди да је може поновити до детаља, јер у њеним остацима почива највише начело, Логос сам. Следе и неизведени пројекти, што чекају: Двор Митрополије у Србињу, Црква Свете Тројице у Скадру, Саборни храм у Приштини, Саборни Храм у Ваљево, Духовни центар у Ваљево, Реконструкција Тврђаве Пале, Руска црква у Сарајеву, Црква Светог Фотија у Кикинди, Уређење парцеле 11 на Новом гробљу, Уређење обала Саве и Дунава и бројни други.

Може бити да нам је по нешто и промакло или се изместило у друге кућице, али, једно је сигурно. Ако Џека Лондона, ловца, боксера, трагача за златом, утоваривача на бродовима Мисипија, свашторада, писца и нобеловца узмемо као узор – Пеђа Ристић би само набрајањем делатности вишеструко надмашио великог американца.

Ова наша беседица само је кап у мору, само призрак у односу на велики рефлектор који треба да осветли васцели живот нашег лауреата. Посао остављамо приљезнијима и способнијима и – нека им Бог у помоћи.

За крај цитираћу само неколико мисли, као својеврсне перјанице и деловања и живота мислиоца и ствараоца, прикупљених из његових писаних дела и интервјуа.

О архетипској логици куће Лепенског Вира:

„Гроб из прото-Лепенског вира у коме је покојник, по стриктној прокрустометрији, спакован у основу кружног исечка, са свим карактеристичним тачкама које такође имају не само основа кућа, већ целокупни облик шатора и његов конструктивни систем. На овај начин, кућа има антропоморфни облик и човек има облик куће, односно одређеног „лепенског“ простора. Тако би се овде могло говорити о релативности простора и времена, односно феномена „непосредног животног простора“

О знању Египћана:

„Знање старог Египта тражило је веру а не доказе“.

О језику и ћирици:

„Име мењају само криминалци и продане душе, хладнокрвни гмизавци који немају проблема са душом. То су они који ништа не примећују ако пређу са латинице на ћирилицу, живи мртваци који не знају да су мртви“.

О Храму:

Као и свака уметност, црква је облик молитве, односно литургије, а цео живот је у ствари продужена литургија до вечности“.

На здравље и весеље великом ствараоцу и на многаја лета, како би нас и у будућности радовао новим, неочекиваним и великим бисерима. На славу Роду, на радост Богу, а будућима на знање и покушај надгорњавања, што им никако лако нити једноставно бити неће.

Бела Вода

15. јул 2017. лета Господњег

Душан МИЛОВАНОВИЋ

